

Протасевич. Широке зауваження джерел і безумовний полемічний талант С. швидко зробили його книгу надзвичайно популярною серед проунійних кіл. Звинувачення автором православних священиків у богохульстві та симонії (придбанні за гроші церковних посад), відповідали реаліям і не могли бути спростовані. С. не визнавав можливості існування “ні однієї академії чи колегіуму, де б теологія, філософія чи інші вільні науки” викладалися б церковнослов’янською мовою. Це, зрештою, незабаром було заперечено фактом створення і функціонування ОА. Подібне зауваження С. підводить до думки, що він знову плани князя В.-К. Острозького щодо створення ОА й застерігав його від цього кроку. Православна сторона, попри спроби дати відповідь (наприклад, публістичний трактат, створений 1578 р. в Острозі місцевим протестантським полемістом *Мотовилом*), виявилася на певний час не готовою до дискусії. С. не тільки теоретично обґрутував необхідність унії, а й взяв активну участь у процесі її реалізації. У середині 1595 р. він уперше виступив офіційним експертом у ході підготовки унії. У наступному році С. взяв активну участь у Берестейському церковному соборі, протягом якого двічі зустрічався з князем В.-К. Острозьким і виступав як головний радник королівських послів під час їхніх перемовин із православними. За свідченнями сучасників, С. вирізнявся унікальним хистом проповідництва, тонким аналітичним розумом і величезною ерудицією. Присутні на його проповідях переживали велике потрясіння. С. був найбільш впливовою фігурою польської контрреформації кінця XVI – початку XVII століття.

Твори: Kazania sejmowe. – Warszawa, 1984; O jedności Kościoła Bożego pod jednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu z przestrogą i upomnaniem do narodów ruskich przy Grekach stojących. – Wilno, 1577; Synod brzeski. – Kraków, 1597.

Література: Стельмашенко М. Политическая

деятельность Петра Скарги. – Київ, 1902; Яновский Л. В. Политическая деятельность Петра Скарги//Университетские известия.–Київ, 1905.– № 6. – С. 111-153; – № 10. – С. 57-97; 1906. – № 5. – С. 99-147; – № 11. – С. 149-180; – № 12. – С. 181-191; 1907. – № 3. – С. 193-224; – № 4. – С. 225-246; Berga A. Un Predicateur de la Cour de la Pologne sous Sigismond III, Pierre Skarga (1536-1612). Etude sur la Pologne du XVI-e siècle et le protestantisme polonais. – Paris, 1916; Grabowski T. Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536-1612. – Kraków, 1913; Rychcicki M. Piotr Skarga i jego wiek. – Kraków, 1850-1851. – T. 1-2; Tazbir J. Piotr Skarga. – Warszawa, 1962; Tazbir J. Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji. – Warszawa, 1978; Tretiak J. Piotr Skarga w dziejach i literaturze unii Brzeskiej. – Kraków, 1912; Ejusdem. Skarga i Filalet // Przegląd Powszechny. – 1912. – Т. 113. – S. 136-148; Windakiewicz S. Piotr Skarga. – Kraków, 1925; Wojciechowski K. Piotr Skarga. – Lwów, 1912.

Петро Кулаковський

Скорина Франциск

(* бл. 1485, м. Полоцьк – † бл. 1550)

Білоруський культурний діяч. Йому належить перша спроба здійснити повне видання книг Біблії “руською” (тогочасною літературною мовою України й Білорусі) та старослов’янською мовами. Зразком та орієнтиром для С. стали чеські переклади біблійних текстів, які існували не лише в списках, а й виходили друком, починаючи з кінця XV століття. Видавничу діяльність С. розпочав у Празі. Тут у 1517 р. видав свою першу книгу – Псалтир, яка була надрукована старослов’янською мовою. Далі С. видав низку перекладів біблійних книг “руською мовою”. У 1517 р. у Празі вийшли перекладені ним книги Іова, Притчі Соломона, книга Премудрості Ісуса, сина Сіrapha; у 1518 р. – Екклезіаст, Пісня пісень, Премудрість Соломона, чотири книги Царств, книга Ісуса Навіна; у 1519 р. – Юдіф, П’ятикнижжя Мойсея, Рут, книга пророка Даниїла, Есфір, Плач Єремії, книга Суддів. Ви-

дані книги були об'єднані під загальним заголовком “Біблія Руска, виложена доктором Франциском Скориною из славного города Полоцка, Богу ко чти и людем посполитым к добруму научению”. Празькі Скориненські видання виходили в міру підготовки їх перекладів, а не в порядку розташування в біблійному каноні. Також ці друки не охопили повного кола старозавітних книг.

Франциск Скорина

На початку 20-х рр. С. опинився у Вільно, де в домі “почтивого мужа Якуба Бабича”, бургомістра Віленського, продовжив свою видавничу діяльність. Спочатку ним була надрукована “Мала подорожня книжка”, яка побачила світ, імовірно, в другій половині 1522 року. Вона складалася з Псалтиря, “Часослова”, 17 акафістів та канонів, Шестодневця зі службами на всі дні тижня та свят-

ців з пасхалією. У березні 1525 р. побачила світ “Книга Діянь і Послань апостольських, звана Апостолом”.

Віленські, як і празькі видання С., супроводжувалися численними передмовами й післямовами. Так, лише до “Апостола” було 22 передмови й 17 післямов. Дослідники цілком справедливо відзначають, що на Скориненські видання вплинуло білоруське мовне середовище. Однак ці книги мали стосунок до України. Саме з українських земель походить чимало рукописних списків книг білоруського першодрукарства. Одним із найбільш ранніх рукописів Скориненських видань є рукопис Псалтиря 1543 р., переписаний якимось Партеном, що жив у Кобринсько-Пінському старостві. З 1568 р. походить т. з. Ярославський список видань С., до якого ввійшли книги Іова, Притчі, Екклезіаст та Премудрість Соломона. У ньому ім'я С. в передмові замінене іменем переписувача Василя Жугаєва з м. Ярослава в Галичині, що іменує себе, подібно до С., доктором у лікарських науках і навіть перекладачем згаданих книг. Відомі інші списки Скориненських видань, які походять із Галичини. Це список із Підмонастиря Бобрецького повіту, копія П'ятикнижжя в збірці А. Петрушевича, а також списки “Апостола” із бібліотеки Перемишльської університетської капітули. У деяких випадках українські рукописні списки видань С. поєднуються з іншими біблійними текстами, що, можливо, належать до втраченої частини повного Скориненського перекладу Біблії. До таких належать також рукопис Луки з Тернополя, взаємодоповнювані списки Дмитра із Зінькова та список, який приписують священикові Іоану (Івану) з Манячина (1573-1577).

Існування на українських землях вищезгадуваних списків старозавітних книг, які пов’язуються із Скориненською традицією, дають підстави дослідникам вважати, що С. після Праги планував продовжити свою видавничу діяльність в Україні. Деякі документальні дані свідчать, що друкар у 20-х рр. був

наближеним до віленського католицького єпископа Яна і служив у нього лікарем. У той час цьому єпископу належав Кременець, де він фактично жив. Ці дані опосердковано свідчать, що С. міг бути в Кременці, який знаходиться неподалік Острога. Скориненські видання мали вплив на українські рукописні копії біблійних книг того часу. Дослідники, наприклад М. Возняк, вказують також на вплив цих видань на *Острозьку Біблію*, зокрема на те, що острозькі видавці в дечому наслідували їхнє естетичне оформлення.

Література: Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. – С.-Петербург, 1888; Владимиоровас Л. Франциск Скорина – первопечатник вильнюсский. – Вильнюс, 1975; Голенченко Г. Я. Новое о Скорине и его окружении // Вторая всесоюзная конференция по проблемам книговедения. Секция истории книги. Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела. – Москва, 1974; Ісаєвич Я. Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002; Кралюк П. М., Торконяк Р., Пасічник І. Д. Острозька Біблія в контексті української та європейської культур. – Острог, 2006; Миловидов А. В. Новые документы, относящиеся к биографии Франциска Скорины // Известия Отделения русского языка и словесности Российской академии наук. – Т. 22. – Кн. 2. – Петроград, 1918; Охріменко П. П. Взаємозв'язки давніх української і білоруської літератур // Українська література XVI–XVII ст. та інші слов'янські літератури. – Київ, 1984; Подокшин С. А. Франциск Скорина. – Москва, 1981; Фрис В. Історія кириличної рукописної книги в Україні. – Львів, 2003; Gębarowicz M. Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569–1583 na tle epoki // Roczniki Biblioteczne. – Warszawa, 1969. – Т. 13. – З. 3-4.

Петро Кралюк

Смотрицький Герасим
(* ? , м. Смотрич?,
тепер Хмельницької обл. –
† осінь 1594, м. Острог)

Видатний український письменник-по-

леміст, поет, педагог, учений, один з ідеологів культурно-освітнього руху в Україні в останній чверті XVI століття. Народився на Поділлі у дрібношляхетській родині. Правдоподібно, його батьком був дядько Данило, який “у богоспасаємо граді Смотричи” переписав для якогось отця Василія україномовні “Пасії” (розвіді про Страсті Христові). У пом’яннику Межигірського монастиря серед черниць згадується “Мавра, отца Смотрицького мати”, а також “Род ієрея Стефана з Острога Смотрицького... Герасима, Даниила, Антонія, Єфросинію, Марию, Маланию, Христину, Анастасию, Анастасью, Йоана, Марію”. Очевидно, С. здобув домашню освіту при батькові Данилові, бо в передмові до *Острозької Біблії* 1581 р. говорить, що “училища не бачив”. Проте був одним із найосвіченіших людей свого часу, володів грецькою, латинською та церковнослов’янською мовами. У книзі “Оборона Верифікації”, надрукованій у Вільно в 1621 р., його син *Мелетій* писав: “Знало Герасима Даниловича Смотрицького Поділля, котре родило його, і виховало, і гродським писарем кам’янецьким за трьох старост кам’янецьких мало. Знала Волинь, де від ... князя Острозького, воєводи Київського забезпеченим, при своєму земянському на Поділлі земельному наділі, непогірдливій маєтності, при костянтинівському тракті мешкав”. Маєтності С. – Баклаївка та Борисівка – названі у книжці Якова Суші “Савло і Павло” (Рим, 1666).

Близько 1576 р., після того, як *В.-К Острозький* отримав від Стефана Баторія привілей на Острог і приступив до організації в ньому культурно-освітнього центру, С. на запрошення князя переїхав на Волинь. Цей факт підтверджується згадкою в літературі про надрукований у Львові “Апостол” 1576 р., де наприкінці книги був вписаний “Королівський привілей за підписом князя В.-К. Острозького та справою підскарбія Герасима Даниловича”.